

Kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter

Slutsatser av Finlands sjunde periodiska rapport

1. Kommittén granskade Finlands sjunde periodiska rapport (E/C.12/FIN/7) vid sina femte, sjunde och åttonde möten (se E/C.12/2021/SR. 5, 7 och 8) den 17-19 februari 2021, vilka för första gången, på grund av covid-19-pandemin, hölls virtuellt, och antog följande slutsatser vid sitt 27:e möte den 5 mars 2021.

A. Inledning

2. Kommittén välkomnar att konventionsstaten har lämnat in den sjunde periodiska rapporten i enlighet med det förenklade rapporteringsförfarandet genom att svara på frågelistan före rapporteringen (E/C.12/FIN/QPR/7). Kommittén uppskattar att konventionsstaten har godkänt detta förfarande som gör det lättare att fokusera granskningen. Kommittén uppskattar också den öppna och konstruktiva dialog den fört med delegationen som representerade konventionsstaten olika ministerier.

B. Positiva synpunkter

3. Kommittén välkomnar de lagstiftningsåtgärder, institutionella och politiska åtgärder som konventionsstaten har vidtagit för att säkerställa en hög skyddsnivå för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, till exempel utvidgningen av läroplikten till 18 år eller examen på andra stadiet, antagandet av den första barnstrategin någonsin samt de åtgärder som nämns i dessa slutsatser.

C. Huvudsakliga orosmoment och rekommendationer

Tillämpningen av konventionen i Finland

4. Kommittén noterar att bestämmelserna i konventionen sällan åberopas i domstol, trots dess ställning som författningsenlig norm i konventionsstatens nationella rättsordning (artikel 2.1).

5. **Kommittén noterar konventionsstatens förklaring om att konventionen och de rättigheter som garanteras genom den återspeglas i de nationella lagar och andra författningar som de nationella domstolarna mest hänvisar till, och rekommenderar att medvetenheten om konventionen främjas inom juristskrået, eftersom den nationella lagstiftningen så långt som möjligt bör tolkas på ett sätt som är förenligt med de rättigheter och skyldigheter som följer av konventionen. Kommittén rekommenderar därför konventionsstaten att**

a) **effektivare utbilda domare, jurister och tjänstemän i konventionen och i att rättigheterna enligt konventionen hör till domstolarnas behörighet,**

b) **öka allmänhetens medvetenhet om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter och om klagomålsförfarandet enligt det fakultativa protokollet,**

c) **bedöma konsekvenserna inte bara av lagstiftningsförslag utan även av politiska åtgärder för rättigheterna enligt konventionen, såsom lika rättigheter för kvinnor och män.**

* Kommittén antog slutsatserna vid sin 69:e session (15 februari–12 mars 2021).

Företagsverksamhet och mänskliga rättigheter

6. Kommittén uppskattar konventionsstatens ledarskap när det gäller att främja agendan för företagsverksamhet och mänskliga rättigheter i regionala och internationella forum. Kommittén är dock oroad över att konventionsstatens nationella genomförandeplan för FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter endast har haft obetydlig effekt och över att lagstiftningen i konventionsstaten inte ålägger företagen några juridiska skyldigheter att iaktta aktsamhetsskyldigheten i fråga om mänskliga rättigheter. I detta avseende är kommittén oroad över att UPM, med säte i konventionsstaten, inte har gjort en grundlig bedömning av konsekvenserna för de mänskliga rättigheterna av ett projekt i utlandet (artikel 2.1).

7. **Kommittén rekommenderar konventionsstaten att införa sådana rambestämmelser om aktsamhetsskyldigheten i fråga om mänskliga rättigheter som gör det obligatoriskt för företag med säte i konventionsstaten eller under dess jurisdiktion att identifiera, förhindra och ingripa i kränkningar av de mänskliga rättigheterna i sin verksamhet, även utomlands. Sådana företag bör ställas till svars för eventuella kränkningar. Offren, även sådana som inte är medborgare i konventionsstaten, bör ha tillgång till effektiva rättsmedel i konventionsstaten. Vidare uppmanar kommittén konventionsstaten att undersöka rapporter som kommer till dess kännedom om finländska företags kränkningar av de mänskliga rättigheterna. Kommittén hänvisar till sin allmänna kommentar nr 24 (2017) om staters skyldigheter i företagsverksamhet enligt konventionen.**

Tillgång till vaccinationer och läkemedel mot covid-19

8. Kommittén noterar konventionsstatens avsikt att använda sina egna pågående forsknings- och utvecklingsprojekt för att främja den globala tillgången och tillgängligheten till covid-19-vaccin. Kommittén beklagar dock att staten under dialogen inte meddelade att den i de regionala och internationella organisationer den är medlem i kommer att agera aktivt för att främja en global och rättvis tillgång till vaccin och läkemedel mot covid-19 till ett skäligt pris (artikel 2.1, 12, 15).

9. **Kommittén rekommenderar konventionsstaten att göra sitt yttersta för att utöva inflytande i de regionala och internationella organisationer den är medlem i för att främja en global och rättvis tillgång till vaccin och läkemedel mot covid-19 till ett skäligt pris, bland annat genom att utnyttja möjligheten att stödja Världshandelsorganisationens (WTO) förslag om att tillfälligt häva vissa industriella rättigheter avseende vacciner, åtminstone under den tid som pandemin varar. Kommittén uppmärksammar konventionsstaten på sitt uttalande (2020) om global och rättvis tillgång till vaccin mot coronavirussjukdom (covid-19) (E/C.12/2020/2), sin allmänna kommentar nr 25 (2020), stycke 82, om vetenskap och ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter och sin allmänna kommentar nr 14 (2000), stycke 39, om rätten till högsta möjliga hälsoskyddsnivå.**

Officiellt utvecklingsbistånd

10. Kommittén beklagar konventionsstatens långsamma framsteg mot det internationellt överenskomna målet för offentligt utvecklingsbistånd (artikel 2.1).

11. **Kommittén rekommenderar konventionsstaten att intensifiera sina ansträngningar för att uppnå det internationellt överenskomna målet för offentligt utvecklingsbistånd på 0,7 procent av bruttonationalinkomsten. Kommittén rekommenderar också konventionsstaten att se till att dess andel av finansieringen av den gröna klimatfonden överskrider den nuvarande nivån på det offentliga utvecklingsbiståndet och inte minskar utvecklingsbiståndet från andra sektorer.**

Insamling av uppgifter

12. Kommittén noterar med tillfredsställelse att ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter generellt sett tillgodoses mycket väl i konventionsstaten. Kommittén är dock oroad över att vissa befolkningsgrupper är marginaliserade och missgynnade när det gäller utövande av de rättigheter som garanteras i konventionen, så som anges i dessa slutsatser,

och över att avsaknaden av specifika statistiska uppgifter gör det svårt att tillförlitligt bedöma omfattningen av ojämlikhet och diskriminering och att få tillgång till denna information för att utarbeta en politik på detta område (artikel 2.2).

13. **Kommittén rekommenderar konventionsstaten att förbättra sitt system för insamling av data för att ta fram tillförlitliga uppgifter, specificerade enligt förbjudna diskrimineringsgrunder, och för att identifiera de grupper som har en svagare ställning i utövandet av sina ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. I detta avseende rekommenderar kommittén ytterligare konventionsstaten att a) tillämpa en inkluderande strategi och lämpliga metoder för att samla in uppgifter om svårräknade, marginaliserade befolkningsgrupper och om personer som kan hamna utanför traditionella undersökningar som riktar sig till hushållen, och b) tillämpa proxyvariabler utifrån hur människorna själva vill identifiera sig för att kringgå det lagstadgade förbudet mot insamling av uppgifter på etnisk grund. Kommittén hänvisar till publikation av kontoret för Förenta nationernas högkommissarie för mänskliga rättigheter (OHCHR) om ett människorättsbaserat förhållningssätt till information.**

Jämlikhet

14. Kommittén noterar med oro uppgifterna om fortsatt diskriminering av grupper såsom samerna eller personer med invandrarbakgrund, vilket oundvikligen gör det svårare att utöva rättigheterna på lika villkor, bland annat när det gäller arbetsliv, boende och utbildning. Kommittén är också oroad över uppgifter om dessa gruppers osynlighet i konventionsstatens samhälle (artikel 2.2).

15. **Kommittén rekommenderar konventionsstaten att vid revideringen av diskrimineringslagen och annan lagstiftning som gäller diskriminering a) utvidga tillämpningsområdet för sin lagstiftning till att omfatta diskriminering som begås av individer och b) effektivisera den institutionella ramen mot diskriminering. Kommittén rekommenderar vidare konventionsstaten att genomföra handlingsplanen mot rasism och diskriminering och andra relevanta strategier på ett inkluderande sätt, med särskild tonvikt på diskriminering vid utövandet av ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter samt på ökad synlighet för grupper som inte tillhör den etniska majoriteten i syfte att främja större respekt för kulturell mångfald i konventionsstaten. Kommittén vill fästa konventionsstatens uppmärksamhet vid sin allmänna kommentar nr 20 (2009) om jämlikhet vid utövandet av ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter.**

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

16. Kommittén noterar med oro de ytterligare svårigheter, såsom hinder för tillgång till tjänster och isolering, som personer med funktionsnedsättning utsätts för till följd av åtgärder för att begränsa spridningen av covid-19-virus (artikel 2.2).

17. **Kommittén noterar konventionsstatens konstaterande att åtgärderna för att bekämpa covid-19-viruset är också tillämpliga på personer med funktionsnedsättning, men uppmärksammar konventionsstaten på att funktionsnedsättningar gör att åtgärderna får en annan effekt på sådana personer. Kommittén uppmanar därför konventionsstaten att höra organisationer och representanter för personer med funktionsnedsättning för att göra de förebyggande åtgärderna så ändamålsenliga som möjligt.**

Jämställdhet

18. Kommittén är oroad över könssegregeringen på arbetsmarknaden och i valet av utbildning. Kommittén noterar att de som har vårdansvaret i familjer omfattas av konventionsstatens sociala trygghetssystem, men är oroad över att kvinnor fortfarande bär huvudansvaret för det oavlönade vårdarbetet i familjen och att män fortfarande tar ut endast lite föräldraledighet (artikel 3).

19. **Kommittén rekommenderar konventionsstaten att anslå lämpliga resurser för att genomföra rekommendationerna från forskningsprojektet *Rivningstalko: Bakgrund till de ungas utbildningsval och metoder för att minska könssegregationen inom olika utbildnings- och yrkesområden (2017–2019)*. Kommittén rekommenderar ytterligare att**

konventionsstaten inte bara genomför projektet ”strategisk minskning av segregationen” och andra projekt som planerats i likalönsprogrammet 2020–2023, utan också att

a) vidta särskilda tillfälliga åtgärder för att öka representationen av det underrepresenterade könet inom de utbildnings- och yrkesområden där det ena könet är underrepresenterat,

b) genomföra informationskampanjer som ifrågasätter de stereotypa förväntningarna på könsrollerna,

c) vidta åtgärder för att underlätta för dem som har hand om vårdansvaret för familjen att återgå till arbetet, särskilt om de är arbetslösa,

d) stärka gravida arbetstagares rättssäkerhet mot diskriminering och orättvis uppsägning,

e) omvärdera föräldraledighetssystemet och överväga att införa en oöverförbar föräldraledighet för båda föräldrarna i syfte att uppmuntra män att ta vårdansvar, och

f) minska effekten på äldre kvinnors pensionsförmåner av avbrott i yrkeskarriären till följd av vårdansvar.

Lönekllyftan mellan kvinnor och män

20. Kommittén är oroad över att lönekllyftan mellan könen i konventionsstaten minskar långsamt. Kommittén noterar vidare att, trots att likalönsprogrammet har slutförts, ett fullständigt genomförande programmet utan bindande åtgärder inte i någon betydande grad kommer att påskynda minskningen av lönekllyftan mellan könen (artiklarna 3 och 7).

21. **Kommittén rekommenderar konventionsstaten att ställa upp tidsbundna mål för att eliminera löneskillnaderna mellan könen. Kommittén rekommenderar ytterligare konventionsstaten att**

a) inrätta en institutionell mekanism för att främja lika lön och följa upp hur den framskrider,

b) införa lagstiftning om löneinsyn för att underlätta ifrågasättandet av ojämlik lön,

c) undersöka lönenivåerna i organisationer, företag och yrken i syfte att identifiera underavlönade uppgifter och omvärdera de tillämpliga lönenivåerna, och

d) ta itu med andra bakomliggande orsaker till lönekllyftan mellan könen, såsom överrepresentation av kvinnor i visstidsanställningar.

22. I detta avseende hänvisar kommittén till sin allmänna kommentar nr 23 (2016), stycke 11–17, om rättvisa och gynnsamma arbetsvillkor.

Arbetslöshet

23. Kommittén välkomnar åtgärder såsom ungdomsgarantin och förbättringen av lärlingsmodellen samt andra åtgärder som vidtagits i enlighet med ungdomslagen. Kommittén är dock oroad över att ungdomar har svårt att få ett fast och anständigt arbete. Kommittén är också oroad över att arbetstillfällen har försvunnit på grund av covid-19-krisen, särskilt bland de grupper som traditionellt har drabbats av arbetslöshet, såsom ungdomar, personer med funktionsnedsättning, personer över 50 år och kvinnor med invandrarbakgrund (artikel 6).

24. **Kommittén rekommenderar konventionsstaten att stärka sina specialiserade tjänster, såsom servicecentren för arbetskraften, för att hjälpa och stödja arbetssökande att identifiera och hitta lediga jobb, särskilt när sysselsättningsmöjligheterna har minskat i samband med covid-19-krisen. Kommittén rekommenderar också konventionsstaten att övervaka genomförandet av tillfälliga ändringar av arbetslagstiftningen på grund av covid-19-pandemin för att hindra arbetsgivarna från att missbruka dem och att se till att tillåter faktiskt återanställs så snart omständigheterna tillåter.**

Arbetsförhållanden

25. Kommittén noterar med oro att kollektivavtalens bestämmelser om minimilön inte alltid följs, särskilt när det gäller utländska arbetstagare. Kommittén är också oroad över att arbetarrättigheterna för säsongarbetare inom jordbrukssektorn, till exempel för dem som plockar vilda bär, inte har tryggats i tillräcklig utsträckning genom lag. Eftersom dessa arbetstagare ofta arbetar utan avtal är de utsatta för exploatering (artikel 7).

26. **Kommittén rekommenderar att konventionsstaten undersöker rapporterade överträdelser av kollektivavtalens lönebestämmelser och ökar arbetarskyddsinspektionerna inom näringsgrenar där sådana överträdelser sannolikt kan inträffa. Kommittén rekommenderar också konventionsstaten att förbättra rapporteringssystemen inom dessa områden så att de blir lättillgängliga i syfte att hjälpa brottsoffer att få kompensation och att säkerställa att det blir påföljder för arbetsgivare – även utländska – som bryter mot bestämmelserna. Kommittén rekommenderar också konventionsstaten att utvidga arbets- och sociallagstiftningen till att omfatta säsonganställda, även sådana som arbetar inom jordbrukssektorn, och att därmed bland annat säkerställa dem en skälig lön som motsvarar deras arbetsförhållanden. I detta avseende hänvisar kommittén till sin allmänna kommentar nr 23 (2016), stycke 47, om rättvisa och gynnsamma arbetsvillkor.**

Rätt till social trygghet

27. Kommittén noterar konventionsstatens uppgifter om att nivån på flera sociala trygghetsförmåner har höjts, men är oroad över att nedskärningarna och frysningen av folkspensionsindex under regeringsperioden 2015–2019 gjorde dessa förmåner otillräckliga och påverkade redan missgynnade grupper i oproportionerligt hög grad (artikel 9).

28. **Kommittén uppmanar konventionsstaten att i reformen av socialvårdslagen inkludera garantier som säkerställer att de sociala förmånerna förblir tillräckliga och att när nedskärningar övervägs bland annat i samband med sparåtgärder inom den offentliga ekonomin**

a) nedskärningarna är tillfälliga och endast gäller krissituationen i fråga,

b) nedskärningarna är nödvändiga och proportionella på ett sådant sätt att iakttagandet av andra politiska principer eller att avhålla sig från åtgärder vore mera skadligt för de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna,

c) nedskärningarna inte får oproportionerligt stora konsekvenser för missgynnade och marginaliserade grupper,

d) nedskärningarna åtföljs av andra åtgärder, såsom sociala inkomstöverföringar, för att minska den ojämlikhet som uppstår i kristider, och

e) kärnan i förmånen bibehålls så att förmånstagarna har en tillräcklig levnadsstandard. Kommittén hänvisar till sin allmänna kommentar nr 19 (2007) om rätten till social trygghet och till skrivelsen från kommitténs ordförande om budgetåtgärdsåtgärder (2012) (E/2013/22-E/C.12/2012/3, annex VI (B)).

Arbets- och pensionsrättigheter för personer med funktionsnedsättning

29. Kommittén är oroad över att personer med funktionsnedsättning har en svag ställning på arbetsmarknaden. Kommittén är också oroad över de nuvarande arrangemanget med skyddad arbetsverksamhet, eftersom personer med funktionsnedsättning som deltar i arbetsverksamhet inte har rätt till lön eller semester och verksamheten inte renderar dem någon ålderspension. Kommittén noterar dessutom med oro att invalidpensionsbeloppet och villkoren för invalidpension inte tar tillräcklig hänsyn till funktionshindersrelaterade utgifter (artiklarna 6, 7 och 9).

30. **Kommittén rekommenderar konventionsstaten att säkerställa att arbetstagare med funktionsnedsättning åtnjuter rätt till rättvisa och gynnsamma arbetsvillkor på lika villkor. I detta avseende rekommenderar kommittén konventionsstaten att upphöra med separata skyddade arbetsplatser för arbetstagare med**

funktionsnedsättning, att ändra sina bestämmelser på detta område och att se till att personer med funktionsnedsättning

a) garanteras skäliga anpassningar på arbetsplatsen,

b) betalas sådan skälig lön för utfört arbete som gör det möjligt för dem och deras familjer att försörja sig på ett tillfredsställande sätt, och

c) betalas lika lön för lika arbete, utan diskriminering i fråga om lön på grund av att arbetsförmågan anses lägre.

31. Kommittén rekommenderar vidare att konventionsstaten i sin strävan att utrota fattigdomsfällor ser till att pensionsförmånerna på ett adekvat sätt täcker både ersättning av inkomster och funktionshindersrelaterade utgifter. Kommittén rekommenderar också konventionsstaten att införa en definition av "funktionsnedsättning" som möjliggör bättre insamling av information om situationen för personer med funktionsnedsättning.

Skydd av barn och familjer

32. Kommittén är oroad över att barn allt oftare placeras i vård utom hemmet och att barn till papperslösa invandrare och barn utan medföljande vuxen inte får tillräcklig hjälp (artikel 10).

33. Kommittén rekommenderar konventionsstaten att i första hand försöka hålla kvar barnen i deras egna familjer, eller återbörda dem dit, och se till att familjerna kan få olika typer av stöd för vårdnad om barn. I detta avseende rekommenderar kommittén konventionsstaten att öka beredskapen för förebyggande socialvårdstjänster, åtgärda den konstaterade bristen på behörig personal och säkerställa att barn till papperslösa invandrare och ensamkommande barn faktiskt får socialvårdstjänster.

Rättigheter för äldre

34. Kommittén är också oroad över att det inte finns tillräckligt med serviceboende till skäligt pris för äldre (artikel 10).

35. Kommittén rekommenderar konventionsstaten att

a) i sin lagstiftning garantera de äldre rätt till såväl självständigt boende som vård till skäligt pris och god kvalitet, inklusive serviceboende, liksom även rätt till självbestämmande,

b) fortsätta och övervaka tillgodoseendet av dessa rättigheter när socialservicen reformeras,

c) öka det totala utbudet av serviceboende till skäligt pris och säkerställa tillräcklig och kvalificerad personal för ändamålet.

Fattigdom

36. Kommittén noterar konventionsstatens åtgärder för att lindra effekterna av covid-19-pandemin på befolkningen, men är oroad över att de tidigare nedskärningarna i de sociala trygghetsförmånerna och covid-19-krisen har utsatt ett växande antal hushåll, särskilt barnfamiljer, för fattigdom eller utslagning, och att de sparåtgärder inom den offentliga ekonomin som gjordes under regeringsperioden 2015–2019 påverkade omfördelningen av inkomster i konventionsstaten (artiklarna 11 och 10).

37. Kommittén rekommenderar konventionsstaten att följa upp hur reformerna av social- och hälsovårdstjänsterna och de program som genomförs för att förbättra tjänsterna för barnfamiljer och trygga deras utkomst bidrar till att minska fattigdom och ojämlikhet.

Bostadslöshet

38. Kommittén konstaterar att de program som konventionsstaten genomfört 2018 och 2019 har minskat långtidsbostadslösheten med nästan 50 procent. Samtidigt noterar kommittén med oro att det inte har vidtagits tillräckliga åtgärder för att förebygga bostadslösheten hos vissa grupper, såsom dem som frigivits från fängelset (artikel 11).

39. **Kommittén rekommenderar att man i första hand försöker finna varaktiga lösningar för de bostadslösa. Kommittén rekommenderar också konventionsstaten att förebygga bostadslöshet bland annat genom att**

a) öka kapaciteten för nödinkvartering, däribland platser uteslutande avsedda för kvinnor, samt tillgången till bostäder till skäligt pris i hela landet, och

b) tillhandahålla socialt stöd och se till att bostads- och hyresbolagens praxis inte diskriminerar vissa grupper, såsom personer som har betalningsanmärkningar eller som saknar tidigare kredithistorik, personer som frigivits från fängelset eller personer som gjort samhällstjänst, lesbisk, homo, bisexuella, transpersoner, interkönade personer och invandrare.

40. **Kommittén hänvisar till sin allmänna kommentar nr 4 (1991) om rätten till en lämplig bostad.**

Hälsa- och sjukvårdssystemet

41. Kommittén är oroad över att det inte finns tillräckligt med tillgängliga primärvårdstjänster att tillgå i hela landet. Kommittén är också oroad över att det är svårare för vissa grupper att få tillgång till tjänster (artikel 12).

42. **Kommittén noterar att konventionsstatens mål för omstruktureringen av social- och hälsovårdstjänsterna är att minska ojämlikheten i fråga om hälsa och välfärd och att förbättra kvaliteten på och tillgången till social- och hälsovårdstjänster till skäligt pris. Kommittén rekommenderar konventionsstaten att följa reformens konsekvenser för tillgången till social- och hälso-tjänster, lika tillgänglighet, skäliga priser och kvalitet i hela landet. I det avseendet bör konventionsstaten säkerställa att grunden för en starkare roll för organisationer inom den tredje sektorn när det gäller att främja hälsa och välfärd är allas rätt till hälsa. Kommittén rekommenderar också konventionsstaten att i reformen beakta inte bara regionala särdrag utan också de hinder som vissa grupper, såsom arbetslösa, äldre och papperslösa invandrare, möter när det gäller tillgången till tjänster. Kommittén erinrar om sin allmänna kommentar nr 14 (2000) om rätten till högsta möjliga hälsolivå och rekommenderar konventionsstaten att garantera alla, däribland invandrare, lika tillgång till förebyggande, botande och lindrande hälso- och sjukvårdstjänster, oavsett rättslig ställning eller papperslöshet, både i lag och i praktiken.**

Mentalvården

43. Kommittén noterar med oro bristen på mentalvårdstjänster i konventionsstaten, bland annat beroende på att tjänsterna är ojämnt fördelade geografiskt och på att missgynnade grupper inte får lämplig vård och omsorg på lika villkor (artikel 12).

44. **Kommittén rekommenderar att rätten till hälsa ska ligga till grund för reformen av mentalvårdslagen och av lagen om missbrukarvård samt för genomförandet av den nationella strategin för psykisk hälsa 2020–2030 och andra strategier inom området. Kommittén uppmanar därför konventionsstaten att**

a) förbättra tillgången till mentalvård, särskilt öppenvård, i underbetjänade områden och på underbetjänade ställen, såsom skolor och fängelser,

b) effektivisera förebyggande och tidig service,

c) förbättra tillgången till mentalvård till skäligt pris.

45. **Kommittén rekommenderar också att man i strategin för psykisk hälsa tar in riktade åtgärder för grupper som barn och unga, asylsökande och flyktingar, hushåll**

med låga inkomster och personer som frigivits från fängelset för att avhjälpa de hinder dessa grupper möter när det gäller tillgången till lämpliga tjänster.

Rätten till utbildning

46. Kommittén noterar med oro resultaten från skolhälsoenkäten som lyfter fram att inlärningsresultaten är sämre hos elever med invandrarbakgrund, personer med funktionsnedsättning och elever i vård utom hemmet samt **lesbisk, homo, bisexuella, transpersoner, interkönade** elever och att de mobbas i skolan. Kommittén är också oroad över att romska elever fortfarande behandlas på ett diskriminerande sätt i skolan, oftare avbryter skolgången och i praktiken ofta undervisas i skilda klasser, trots att konventionsstaten har anammat inkluderingsprincipen i sitt utbildningssystem (artiklarna 13 och 14).

47. **Kommittén erinrar om att mobbning och diskriminering utgör ett hinder för rätten till utbildning och rekommenderar konventionsstaten att i skolornas läroplaner inkludera främjandet av förståelse och tolerans samt förbudet mot diskriminering och att ge undervisningspersonalen nödvändig utbildning i dessa frågor, också i bestämmelserna i lagen om likabehandling och lagen om jämställdhet mellan kvinnor och män. Kommittén rekommenderar också att konventionsstaten i genomförandet av åtgärdsprogrammet för förebyggande av mobbning, våld och trakasserier, följer upp programmets effekter. Kommittén upprepar också sin tidigare rekommendation och uppmanar konventionsstaten att säkerställa lika möjligheter för alla barn, däribland barn med invandrarbakgrund och romska barn, att få inkluderande undervisning. Kommittén rekommenderar också konventionsstaten att åtgärda de socioekonomiska orsakerna till avbruten skolgång och se till att utbildningssystemen på alla nivåer motsvarar behoven hos elever med olika social och kulturell bakgrund.**

Språkliga rättigheter

48. Kommittén noterar att det numera ges undervisning i de samiska språken på distans, men är oroad över att det fortfarande inte finns tillräckligt med undervisning i eller på de samiska språken, särskilt utanför samernas hembygdsområde. Kommittén är också oroad över att samernas rätt att få tjänster på sitt eget språk i enlighet med samiska språklagen inte alltid tillgodoses (artiklarna 13–15).

49. **Kommittén rekommenderar konventionsstaten att erkänna undervisning i och på de samiska språken som en rättighet. I detta avseende rekommenderar kommittén konventionsstaten att i genomförandet av den förnyade nationalspråksstrategin och det språkpolitiska programmet förbättra tillgången till, tillgängligheten till och kvaliteten på undervisningen på och i de samiska språken a) genom att anvisa mer resurser för att ta fram undervisningsmaterial, b) genom att utbilda flera lärare i samiska och c) genom att öka tillgängligheten till befintliga kurser i samiska utanför det samiska hembygdsområdet, även till distansundervisningen. Kommittén rekommenderar dessutom konventionsstaten att säkerställa att aktörerna inom social- och hälsovården, även privata aktörer och aktörer utanför samernas område, iakttar den skyldighet att garantera tillhandahållandet av tjänster på de samiska språken som grundar sig på samiska språklagen.**

Samernas kulturella rättigheter

50. Kommittén är oroad över att förändringar i lagstiftningen, infrastrukturprojekt och intrång på samernas marker har försvagat samernas rätt att bevara sin livsstil och sina traditionella näringar, såsom renskötsel och fiske. Kommittén är också oroad över att det inte finns någon rättslig skyldighet att samråda med samerna för att få deras fria och informerade förhandssamtycke i frågor som rör deras marker och naturresurser. Kommittén beklagar också att ratificeringen av Internationella arbetsorganisationens (ILO) konvention, 1989 (nr 169) om ursprungsfolk och stamfolk har fördröjts (artiklarna 1.1. och 2.2. samt artiklarna 11 och 15).

51. **Kommittén uppmanar konventionsstaten att vidta åtgärder vid kränkningar av samernas rätt att upprätthålla sin kultur, livsstil och traditionella näringar. I detta**

avseende rekommenderar kommittén att konventionsstaten bedömer konsekvenserna av den gällande lagstiftningen om dessa rättigheter och gör behövliga ändringar bland annat i samband med revideringen av renskötslagen. Kommittén uppmanar konventionsstaten att befästa det rättsliga erkännandet av samerna som urfolk samt rättsliga och processuella garantier för att få samernas fria och informerade förhandssamtycke i enlighet med internationella krav. Kommittén uppmanar också konventionsstaten att påskynda ratificeringen av ILO:s konvention, 1989 (nr 169) om ursprungsfolk och stamfolk i självständiga länder. Kommittén hänvisar till sin allmänna kommentar nr 21 (2009) om vars och ens rätt att delta i kulturlivet.

D. Övriga rekommendationer

52. Kommittén noterar konventionsstatens bedömning av framstegen i genomförandet av agendan för hållbar utveckling Agenda 2030 på områdena social hållbarhet, ekonomi och sysselsättning. Kommittén förnyar också sin rekommendation om att konventionsstaten fullt ut ska beakta konventionens mål och målet att de rättigheter som skyddas genom konventionen ska tillgodoses fullt ut vid det nationella genomförandet av Agenda 2030, bland annat när det gäller återhämtningen från covid-19-pandemin. Kommittén rekommenderar dessutom konventionsstaten att stödja Decade of Action-kampanjens globala engagemang för att uppnå målen för hållbar utveckling.

53. Kommittén rekommenderar konventionsstaten att beakta dessa slutsatser i utarbetandet av sitt tredje nationella handlingsprogram för grundläggande och mänskliga rättigheter. Kommittén uppmanar också konventionsstaten att ge dessa slutsatser stor spridning på alla nivåer i samhället, både på nationell och lokal nivå, särskilt bland riksdagsledamöter, tjänstemän och domstolsmyndigheter, och att i sin följande periodiska rapport meddela kommittén vilka åtgärder som vidtagits för att genomföra slutsatserna. Kommittén uppmanar konventionsstaten att fortsätta sin praxis att hålla kontakt med Människorättscentret, icke-statliga organisationer och andra medlemmar av det civila samhället i uppföljningen av dessa slutsatser och att samråda med olika aktörer på nationell nivå innan nästa periodiska rapport lämnas in.

54. I enlighet med förfarandet för åtgärder som ska vidtas med anledning av kommitténs slutsatser uppmanar kommittén konventionsstaten att inom 24 månader efter antagandet av dessa slutsatser informera om genomförandet av rekommendationerna i stycke 7 (företagsverksamhet och mänskliga rättigheter), 9 (tillgång till vacciner och läkemedel mot covid-19) och 28 (rätt till social trygghet).

55. I enlighet med kommitténs planerade och förutsägbara granskningscykel kommer konventionsstaten att underrättas om den nya tidsfristen för nästa periodiska rapport som ersätter den nuvarande tidsfristen 31 mars 2026. Konventionsstaten får kommitténs frågelista före rapporteringen minst ett år före den nya tidsfristen. Svaren på frågelistan utgör den åttonde periodiska rapporten som lämnas på basis av artikel 16 i konventionen. I enlighet med generalförsamlingens resolution 68/268 är det maximala antalet ord i rapporten 21 200.